

ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری (نمونه موردی: خیابان ولی عصر (عج) تهران)

هژیر رسول‌پور*، ایرج اعتصام**، ارسلان طهماسبی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۷/۳/۱۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۷/۶/۱۰

چکیده

از میان انواع فضاهای شهری در یک شهر، خیابان‌های اصلی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. زیرا خیابان‌ها مکان‌هایی هستند که تعاملات اجتماعی در آن‌ها به بیشترین میزان خود رسیده و انواع رفتارهای متنوع مانند رفت و آمد عابران، گفتگو کردن، تماشا کردن، خوردن، خرید کردن و ... در آن به چشم می‌خورد. در واقع رفتارهای متنوع عابرانی که در ساعات مختلف شبانه‌روز در فضا حضور می‌یابند، خیابان را به فضای شهری سرزنده بدل می‌کند. پژوهش حاضر تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری را در یک سکانس منتخب خیابان ولیعصر (عج) تهران (از میدان راه آهن تا چهارراه مولوی)، به عنوان محیطی از فضاهای فیزیکی شهری مورد ارزیابی قرار داده است. هدف از این مطالعه، شناسایی و ارزیابی محرک‌ها و الگوهای رفتاری کاربران در قالب نیازها و کیفیت‌های محیطی در فضاهای فیزیکی شهری است. پژوهش حاضر، یک تحقیق میدانی با رویکرد توصیفی - تحلیلی است و به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است که، الگوها و قلمروهای رفتاری چه تأثیری در ارتقای کیفیت محیطی در فضاهای فیزیکی شهری دارند؟ در این پژوهش برای تدوین چارچوب نظری، ابتدا با استفاده از روش اسنادی، ادبیات و مبانی نظری موضوع به تفصیل بیان شده و سپس با تحلیل رویکردهای موجود با تأکید بر الگوهای رفتاری، سعی در استدلال منطقی مباحث و در نتیجه تدوین چارچوب مفهومی برای پژوهش شده است. بدین منظور، علاوه بر تحلیل کیفی فضای شهری مورد مطالعه و بررسی چگونگی رفتارهای شکل گرفته شده در فضا به سبب وجود ویژگی‌های فضایی موجود در آن، به تحلیل کمی شاخص‌ها با استفاده از طراحی پرسشنامه و نقشه‌های رفتاری بر اساس حجم نمونه و تبدیل یافته‌های کیفی به مؤلفه‌های کمی از طریق نرم‌افزار SPSS پرداخته شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد از سویی نیازهای انسانی نتیجه‌ی تأثیر رفتار بر فضا و محیط است و قابلیت محیط، زمینه‌ساز انجام رفتارهاست و از سویی دیگر، ارتقای کیفیت محیطی و تأثیر مؤلفه‌های آن بر قلمروها و الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری صرفاً مفهومی کمی و تکنیکی نبوده، بلکه با مفاهیم کیفی نیز در ارتباط است.

واژگان کلیدی

فضاهای فیزیکی شهری، الگوهای رفتاری، کیفیت محیط، خیابان ولیعصر (عج) تهران.

* دانشجوی دکتری تخصصی معماری، دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، ایران

** استاد دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات تهران، ایران i.ettasam@srbiu.ac.ir

*** استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سنندج، ایران a.tahmasebi@iausdj.ac.ir

۱- این مقاله برگرفته از رساله‌ی دکتری معماری هژیر رسول‌پور تحت عنوان: (تأثیر فرم معماری بر الگوهای رفتاری انسان در فضاهای فیزیکی (نمونه مورد مطالعه: خیابان ولی عصر (عج) تهران) به راهنمایی دکتر ایرج اعتصام و مشاور دکتر ارسلان طهماسبی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج می‌باشد.

مقدمه

یکی از مباحث مهم در ارتباط با فضاهای عمومی، مفهوم انسان‌شناختی و به دنبال آن رفتارشناسی در فضاهای شهری است. امروزه انزوای طلبی و کاهش تعاملات اجتماعی یکی از مهمترین مشکلاتی است که زندگی اجتماعی ساکنان شهرها را تهدید می‌کند، از این رو، نیاز مردم به مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی و رفع نیازهای روانی به یکی از ملزومات زندگی شهری تبدیل شده است. با توجه به اینکه فضاهای عمومی در شهرها، کانون بیشترین ناهنجاری‌های رفتاری هستند و کمتر توانسته‌اند زمینه‌های مناسب را برای سازماندهی نیازها و الگوهای هنجاری و رفتاری مخاطبان خود فراهم آورند، طراحی یک راهبرد کارآمد مدیریت رفتار، از جمله مهمترین نیازهای برنامه‌ریزی و مدیریت شهری برای اینگونه فضاهاست. از میان انواع فضاهای شهری در یک شهر، خیابان‌های اصلی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. زیرا خیابان‌ها مکان‌هایی هستند که تعاملات اجتماعی در آن‌ها به بیشترین میزان خود رسیده و انواع رفتارهای متنوع مانند رفت و آمد عابران، گفتگو کردن، تماشا کردن، خوردن، خرید کردن و ... در آن به چشم می‌خورد. در واقع رفتارهای متنوع عابرانی که در ساعات مختلف شبانه‌روز در فضا حضور می‌یابند، خیابان را به فضای شهری سرزنده بدل می‌کند. در این بین عوامل بسیاری بر حضورپذیری و سرزندگی فضاهای شهری مؤثرند که از جمله این عوامل می‌توان به تأثیر مولفه‌های محیطی اشاره نمود. خیابان ولی عصر (عج) تهران به دلیل سابقه‌ی تاریخی و فرهنگی خود در زمره محیط‌های با توان بالقوه در زمینه‌ی فضاهای عمومی از جمله فضاهای فیزیکی شهری است. خیابان ولی عصر (عج) به عنوان طولیترین خیابان خاور میانه از شمال به جنوب تهران، کانون حضور بسیاری از شهروندان و مسافران با فرهنگ‌ها و خصوصیات رفتاری مختلف است و از این بابت رفتارهای گوناگونی در آن مشاهده می‌شود. با توجه به اهمیت بُعد رفتاری فضا، این پژوهش سعی دارد تا بر اساس شناخت الگوهای رفتاری کاربران در خیابان ولی عصر (عج)، نسبت به برنامه‌ریزی به منظور ارتقای کیفیت محیطی فضاهای فیزیکی شهری و تقویت فضاهای تعاملی از طریق مطالعات رفتاری در محیط به معیارهای اساسی دست یابد و بر این اساس پیشنهاد و نتیجه‌گیری نماید. در پژوهش حاضر دو فرضیه مطرح است؛ نخست اینکه به نظر می‌رسد ابعاد کیفیت محیطی در ارتقای الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری مؤثر است و دوم اینکه بین میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری به لحاظ متغیرهای جمعیتی شناختی (جنس، سن و میزان تحصیلات) تفاوت وجود دارد. در ادامه به تحلیل این فرضیات پرداخته خواهد شد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر که در قالب یک مطالعه‌ی موردی انجام می‌شود، یک تحقیق میدانی با رویکرد توصیفی _ تحلیلی است. در این پژوهش برای تدوین چارچوب نظری ابتدا از روش اسنادی استفاده شده است. به این صورت که با مراجعه به کتاب‌ها، نشریه‌ها و سایت‌های مربوطه به وسیله‌ی یادداشت‌برداری و فیش‌برداری، اطلاعات مورد نظر برای بیان ادبیات موضوع و مفاهیم مورد نظر و همچنین دیدگاه‌ها و رویکردهای مرتبط با سؤال پژوهش گردآوری شده است و سپس با استفاده از روش‌های توصیفی و تحلیلی اقدام به تهیه و تدوین چارچوب مفهومی پژوهش به منظور ارائه‌ی پیشنهادها و نتیجه‌گیری نهایی شده است. در بخش اصلی این پژوهش یعنی مطالعه‌ی موردی از روش پیمایشی استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات در این روش، پرسشنامه و همچنین تهیه‌ی نقشه‌های رفتاری و مشاهدات میدانی بوده است. با استفاده از مطالب و اطلاعات گردآوری شده در بخش مبانی نظری، متغیرهای مورد بررسی مشخص شده و سپس برای سنجش هر یک از متغیرها، تعدادی گویه و سؤال تدوین شده است که مجموع گویه‌ها و سوالات تکمیلی، ساختار پرسشنامه را تشکیل می‌دهند. در تدوین سوالات پرسشنامه تلاش شد که سوالات در راستای شاخص‌های به دست آمده در چارچوب مفهومی پژوهش به عنوان ارزیابی تأثیر مؤلفه‌ها و شاخص‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری طراحی شود و از این طریق شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مدنظر پژوهش در قالب سوالات ملموس و بدون ابهام، از استفاده‌کنندگان از فضای خیابان پرسیده شود و سپس مورد تحلیل قرار گیرد. به عنوان نمونه در مبحث عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری اقدام به طرح پرسش‌هایی در رابطه با زیرشاخص ارتباطات و دسترسی‌ها گردید؛ به عنوان مثال رضایتمندی استفاده‌کنندگان از فرم کفپوش‌های خیابان به منظور افزایش ایمنی. تعداد پرسشنامه در این پژوهش (بر اساس حجم نمونه و فرمول کوکران) ۲۰۰ عدد بوده که در تابستان طی سه روز و در ساعات‌های ۱۰ صبح تا ۱ بعدازظهر و ۵ عصر تا ۹ شب بین بهره‌وران از خیابان (ساکنین، کسبه و عابران) در سکانس انتخابی (میدان ولی عصر (عج) تا چهارراه ولی عصر (عج)) توزیع شده است. نحوه‌ی پاسخگویی به سوالات، مراجعه پرسشگران به پاسخگویان و به شیوه‌ی مصاحبه رودر رو بوده است. در راستای اهداف تحقیق علاوه بر استفاده از اطلاعات به دست آمده از طریق تهیه و تحلیل پرسشنامه، اقدام به تهیه‌ی نقشه‌های رفتاری^۱ و مشاهدات میدانی در بازه‌های زمانی مختلف به خصوص در ساعات اوج استفاده از خیابان و از طریق تقسیم‌بندی فضای مورد مطالعه، به صورت پیمایشی و مشاهدات مستقیم شده است.

همچنین فعالیت‌هایی که به طور معمول در بخش‌های مشخصی از فضای مورد مطالعه شکل می‌گرفت، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و با توجه به شاخص‌های بیان شده در چارچوب مفهومی پژوهش، فعالیت‌های مشاهده شده، در قالب فعالیت‌های مطلوب و نامطلوب دسته‌بندی گردید و سپس برای تجزیه و تحلیل این اطلاعات و تدقیق معیارهای مؤثر بر رفتار در فضا از آزمون‌های آماری پارامتریک استفاده به عمل آمد.

پیشینه تحقیق

تا کنون پژوهش‌های زیادی در زمینه‌ی ارتقای کیفیت فضاهای شهری که مهمترین مکان رویداد تعاملات اجتماعی و سرچشمه‌ی سرزندگی و پویایی شهرها هستند، با تأکید بر تأثیرات محیطی-رفتاری، در داخل و خارج از کشور انجام شده است. به نظر می‌رسد که تا پیش از جنگ جهانی دوم، تحقیقات علوم رفتاری تأثیر چندانی بر طراحی شهری، معماری و نظریه‌های مرتبط با آن نداشته است. در حوزه‌ی تجربیات جهانی، از صاحب‌نظران مطرحی که به بررسی تأثیرات روانی-ذهنی فضاهای شهری بر رفتار مردم توجه نشان داده‌اند و همچنین در رابطه با تأثیرات محیطی-رفتاری به ارائه نظریاتی پرداخته‌اند، می‌توان به کوین لینچ، آروین گافمن، راجر بارکر، آروین آلمن، آموس راپاپورت، ویلیام وایت، هابرماس، رومدی پاسینی، التمنت، هولویل و مور، یان گهل و جان لنگ اشاره کرد. از میان صاحب‌نظران ایرانی، شاخص‌ترین فردی که تمرکز خود را بر روی تأثیرات محیطی-رفتاری قرار داده، حسین بحرینی است. او در کتاب تحلیل فضاهای شهری به ارزیابی کمی و کیفی الگوهای رفتاری استفاده‌کننده‌گان از خیابان که از نظر وی عنصر اصلی فرم شهر است، می‌پردازد. بهناز امین‌زاده نیز در پژوهشی با عنوان «طراحی و الگوهای رفتاری پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری» سازگاری و انعطاف‌پذیری مکان رفتاری را از طریق سلسله مراتب نیازهای انسان مورد مطالعه قرار داده است. در پژوهشی دیگر آدین مستوفی و همکارانش، تأثیر کاربری زمین بر رفتار عابران در خیابان‌های شهری را در خیابان دانشجوی مشهد مورد بررسی قرار داده‌اند. در این پژوهش که با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی در دو حوزه‌ی جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات انجام شده است، شناخت کلیه‌ی لایه‌های فیزیکی، بیولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی و زیبایی‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته و برای بهبود کارکرد اکولوژیکی و اجتماعی خیابان به عنوان یک فضای فیزیکی شهری، مطالعه در حوزه‌ی الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان از خیابان ولی عصر (عج) تهران نیز انجام گرفته و بنا بر تحلیل‌های صورت گرفته از طریق جدول SWOT و به منظور رفع نارسایی‌های موجود، اقدام به طرح پیشنهادهایی برای مناسب سازی فضای خیابان به منظور استفاده تمام گروه‌ها شده است. در جدول (۱) به مؤلفه‌های کلیدی نظریات صاحب‌نظران و پژوهشگران در این زمینه اشاره شده است.

جدول ۱- نظریه‌پردازان با تأکید بر تأثیرات محیطی _ رفتاری

نظریه پرداز	سال	نظریه	مؤلفه های کلیدی
کوین لینچ	۱۹۶۰	سیمای شهر	گره- لبه- نشانه- مسیر- حوزه- عناصر ۵گانه سازنده سیمای شهر
اروین گافمن	۱۹۶۷	مطالعه رفتار در فضای عمومی	نزدیک شدن انسانها به یکدیگر و تقویت تمایلات اجتماعی
راجر بارکر	۱۹۶۸	قرارگاه رفتاری	فعالیت مستمر، قلمرو محیط، ساختار محیط مکان- رفتار، بازه زمانی
اروین آلمن	۱۹۷۵	محیط و رفتار اجتماعی	خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام
آموس راپاپورت	۱۹۷۷	جنبه‌های انسان، فرم شهر	موقعیت غیرانفعالی انسان در مقابل محیط جهت‌یابی عابران پیاده در محیط‌های شهری فرهنگ، ادراک، شناخت، بسترهای رفتاری و محیط ساخته شده
ویلیام وایت	۱۹۸۰	زندگی اجتماعی فضاهای شهری کوچک	تأکید بر نقش اجتماعی فضاهای شهری
هابرماس	۱۹۸۰	کنش ابزاری و ارتباطی	ارتباط انسان با محیط
رومدی پاسینی	۱۹۸۴	مسیریابی در معماری	جهت‌یابی مردم در فضای شهری و توجه به نیازهای ویژه کاربران
التمنت، هولویل و مور	۱۹۸۵	ارزیابی سیمای شهر	بررسی تأثیرات روانی _ ذهنی فضاهای شهر بر مردم
یان گهل	۱۹۸۷	زندگی در میان ساختمان‌ها	سه گروه فعالیت در فضای شهری (ضروری، انتخابی و اجتماعی)
جان لنگ	۱۹۸۷	آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)	دریافت آدمی از فضا، تصورات مردم از محیط به عنوان نوعی طرحواره ذهنی

حسین بحرینی	۱۳۷۵	تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده کنندگان	ارائه ضوابط مناسب طراحی با تحلیل کمی و کیفی فضای خیابان و الگوهای رفتاری استفاده کنندگان به ویژه عابران پیاده
بهناز امین زاده و همکاران	۱۳۸۱	طراحی و الگوهای رفتاری پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری	سازگاری و انعطاف‌پذیری مکان رفتاری از طریق مطالعه سلسله مراتب نیازهای انسان
آذین مستوفی و همکارانش	۱۳۹۵	تأثیر کاربری زمین بر رفتار عابران در خیابان‌های شهری	سطح معناداری - ضریب همبستگی - فعالیت‌های روزانه

مبانی نظری

کیفیت محیطی: «کیفیت محیط» را می‌توان یکی از مهمترین دل‌مشغولی‌های دانش طراحی شهری دانست. این امر به گونه‌ای است که بسیاری از نظریه‌پردازان «ارتقای کیفیت محیط» را مهمترین وظیفه‌ی فعالیت طراحی شهری می‌دانند (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۷۷). در متون نظری برنامه‌ریزی و طراحی شهری، تعریف‌های متعددی از مفهوم کیفیت محیط وجود دارد. این برداشت‌های گوناگون، بر اساس زمینه‌ی فکری صاحب‌نظران یا نحوه‌ی انتخاب شاخص‌ها از سوی آن‌ها شکل گرفته‌اند. بنابراین فقدان تعریفی جامع، دقیق و مورد توافق صاحب‌نظران از مفهوم کیفیت محیط، یا نحوه انتخاب متفاوت شاخص‌ها از سوی آن‌ها در مبانی نظری طراحی شهری خودنمایی می‌کند. این امر می‌تواند در نتیجه‌ی ارتباط یا هم‌پوشانی این مفهوم با مفاهیم مبهم و پیچیده‌ی دیگر همچون کیفیت زندگی، قابلیت زندگی و پایداری باشد (Van Kamp, 2003: 518). در جدول (۲) برخی مفاهیم مرتبط با کیفیت محیط بررسی شده است.

جدول ۲- تعریف کیفیت محیطی از دیدگاه محققان و مجامع بین‌المللی مختلف، منبع: (Van Kamp, 2003: 7)

تحقیق	مفهوم کیفیت محیط
Lansing and Marans (1969)	یک محیط با کیفیت بالا، حسی از رفاه و رضایت را برای افراد از طریق شاخص‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا نمادین باشد را به همراه دارد.
Porteous (1971)	کیفیت محیطی موضوع پیچیده‌ای است که در بر دارنده ادراک انتزاعی، طرز تلقی و ارزش‌هایی است که در بین افراد و گروه‌ها متفاوت است.
RMB (1996)	کیفیت محیطی ناشی از کیفیت عناصر تشکیل دهنده یک منطقه اما چیزی بیشتر از مجموع عناصر است، کیفیت محیطی ادراک مکان به طور تمام و کمال است. عناصر تشکیل دهنده (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط ساخته شده، امکانات و منابع محیط طبیعی) هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود و کیفیت نسبی هستند.
RIVM (2002): Workshop Livability 2002	کیفیت محیطی می‌تواند به عنوان بخش اصلی مفهوم وسیعتر «کیفیت زندگی» همانند کیفیت‌های اصلی مانند سلامتی و امنیت در ترکیب با جنبه‌های همچون راحتی و جذابیت تعریف شود.

الگوهای رفتاری

الگوهای رفتاری در فضای شهری: فضای شهری در عین دارا بودن ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه، ظرف فعالیت‌های شهری و ضرورت‌های مترتب بر آن نیز محسوب می‌گردد (Aydin and Ter, 2008: 190) مطابق با نظر گهل^۲ (۱۹۸۷) فعالیت‌های مردم را در فضاهای عمومی می‌توان در سه گروه طبقه‌بندی کرد که هر یک به ویژگی‌های متفاوتی در محیط کالبدی نیاز دارند؛ فعالیت‌های ضروری^۳، فعالیت‌های انتخابی^۴ و فعالیت‌های اجتماعی^۵. در حالت کلی فعالیت‌ها سه طیف متفاوت را شامل می‌شوند: دسته‌ی نخست، فعالیت‌های ضروری را شامل می‌شوند که حالتی کمابیش اجباری دارند و تحت هر شرایطی اتفاق می‌افتند و وقوع آن‌ها کمترین تأثیرپذیری را از محیط اطراف دارد. فعالیت‌هایی مانند رفتن به مدرسه یا سر کار، خرید و سایر فعالیت‌های عمومی و روزمره در این دسته جای می‌گیرند. دسته‌ی دوم از فعالیت‌هایی که در فضای شهری انجام می‌شوند را فعالیت‌های گزینشی و انتخابی تشکیل می‌دهند، که تنها زمانی صورت می‌پذیرند که

تمایل به انجام آن‌ها وجود داشته باشد و زمان و مکان نیز فراهم آورنده‌ی زمینه مساعد باشند. فعالیت‌هایی چون پیاده‌روی، نشستن و استراحت در مکان‌های جذاب در این دسته قرار می‌گیرند. دسته‌ی سوم، فعالیت‌های اجتماعی هستند که بسته به ویژگی‌های فضای شهری طیف گسترده‌ای از روابط متقابل افراد را دربر می‌گیرند. شرایط خاص فضاها برای ایستادن، نشستن، خوردن، بازی کردن و ... هستند که این فعالیت‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. هنگامی که محیط از کیفیت پایینی برخوردار باشد، تنها فعالیت‌های ضروری انجام می‌پذیرند، اما در محیط دارای کیفیت بالا، نه تنها فعالیت‌های ضروری انجام می‌شوند بلکه به دلیل وجود شرایط بهتر تمایل برای صرف زمان بیشتری برای این فعالیت‌ها نیز افزایش می‌یابد (Gehl, 1987: 914). در جدول (۳) رابطه‌ی میان کیفیت فضاهای بیرونی و میزان وقوع فعالیت‌های بیرون نشان داده شده است.

جدول ۳- اندازه فعالیت‌ها در فضاهای مساعد و نامساعد شهری. منبع: (Gehl, 1987)

نوع فعالیت	شرایط نامساعد	شرایط مساعد
فعالیت‌های ضروری	●	●
فعالیت‌های انتخابی	●	●●
فعالیت‌های اجتماعی	●	●●●

الگوهای رفتاری در محیط: رفتار فضایی انسان، در دیدگاه طراحی شهری، مفهومی است که رابطه‌ی میان محیط ساخته شده و انسان‌های ساکن در آن را توصیف می‌کند. رفتار فضایی «خوب» شاخص طراحی شهری موفق است، در حالی که رفتار فضایی «بد» می‌تواند شاخص ضایع شدن منابع و دلیل نارضایتی ساکنان باشد (Wei et al, 2009: 1). از آنجایی که روانشناسی محیط جایگاه مهمی در مطالعه‌ی تعامل میان انسان و محیط دارد، مخالف روش‌هایی است که محیط یا افراد را به صورت موجودیت جداگانه بررسی می‌کند. از این رو این علم معتقد است، برای درک مشکلات محیطی باید به وابستگی ارتباط توجه کرد (Ekici, 2004: 16). در واقع محیط ظرف و انسان به صورت مطروف مطرح می‌باشد. انسان‌ها به عنوان مطروف در فضا در برخورد با محیط، رفتارهای مختلفی نشان می‌دهند؛ رفتارهایی که می‌توان آن‌ها را بر اساس رویکردهای مختلف دسته‌بندی کرد. بر این اساس، در نوع و نحوه‌ی انجام رفتار دو عامل بسیار مهم، تأثیرگذار هستند: محیط (اطلاعاتی که از آن به دست آورده‌ایم) و فرد (با تمام ویژگی‌های خود). در عمل پایه و اساس رفتار ما، ویژگی‌های محیط و خصوصیات فردی به صورت توأم است؛ بنابراین رفتار ما برآیندی از نیازها، انگیزه‌ها، قابلیت محیط، ادراک، تصویر ذهنی و در نهایت معنی است که از محیط برای خود ساخته‌ایم (تصویر ۱). از این رو واضح است که فعالیت‌های ما تحت تأثیر این عوامل (محیطی و فردی) می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۲۲۹). رفتار محصول محیط و تعامل این دو با یکدیگر است. عوامل فیزیکی گوناگون از جمله سرو صدا، آب‌وهوا و فضاهای محصور شده به طور مداوم، در انسان و حرکاتی که از وی سر می‌زند، تأثیر می‌گذارند. این حرکات و واکنش‌ها رفتار نامیده می‌شوند (آلتمن، ۱۳۸۲: ۱۱). آنچه در بررسی تعریف رفتار مهم می‌باشد، شامل عوامل فیزیکی (در فضا وجود دارد) و غیرفیزیکی (در خصوصیات افراد وجود دارد) است. در این راستا عوامل فیزیکی با بررسی مفهوم و نظریات فضای عمومی و عوامل انسانی با بررسی نظریات رفتار و الگوهای رفتاری به دست می‌آیند؛ بنابراین باید رفتار را شناخت تا بتوان به عوامل محیطی و فردی مؤثر در رفتار دست یافت.

تصویر ۱- عوامل تشکیل دهنده رفتار فرد در محیط

انواع رفتار در محیط

رفتار فردی: رفتارهای فردی شامل آن دسته از رفتارهایی هستند که به تنهایی انجام می‌شوند. نکته‌ی مهم در مورد این رفتارها این است که این رفتارها به صورت فردی انجام می‌شوند، که ممکن است در خلوت و یا در جمع بروز پیدا کنند. به عبارت بهتر حتی می‌توان در میان جمع، رفتاری فردی انجام داد.

رفتار اجتماعی: رفتار اجتماعی، رفتاری است که مستلزم ارتباط بین دو یا چند نفر است، یعنی با وجود حداقل دو نفر انجام پذیر می‌باشد؛ مانند گفتگو کردن، بازی‌های گروهی و... این نوع رفتارها نه تنها با فعالیت دو یا چند نفر انجام می‌شوند، بلکه در آن‌ها افراد تحت تأثیر یکدیگر نیز قرار می‌گیرند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۲۳۴).

رفتار فضایی: رفتار فضایی شامل رفتارهایی هستند که در مکان و متأثر از محیط پیرامون انجام می‌شوند. در واقع، در بررسی رفتارهای فضایی نه تنها رفتار بین انسان‌ها و رفتار بین انسان و محیط، بلکه تأثیرات متقابل انسان و محیط نیز مورد نظر قرار می‌گیرد. چگونگی استفاده ما از محیط فیزیکی اطرافمان در برقراری روابط اجتماعی در حوزه‌ی بررسی رفتار اجتماعی انسان در پیوند با محیط فیزیکی مورد بررسی قرار می‌گیرد (Wei et al, 2009: 1).

رفتار غیر فضایی: آن دسته از رفتارهایی هستند که در ارتباط بین انسان‌ها به وجود می‌آیند و فارغ از بُعد مکانی و شرایط پیرامون مورد بررسی قرار می‌گیرند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۲۵۳).

خیابان‌های شهری

خیابان به عنوان یک فضای عمومی: فضاهای عمومی شهری به عنوان ضرورت و سرمایه‌ای اجتماعی برای تقویت یکپارچگی و همچنین ایجاد بستر مکانی کارکردهای اجتماعی، موجب تسهیل روابط و پالایش ساخت اجتماعی می‌شوند (حیبی، ۱۳۷۹). ویژگی اصلی فضاهای عمومی این است که، زندگی جمعی، فرهنگ شهری و مباحث روزمره‌ی ما را بیان کرده و در ضمن بر آن‌ها نیز تأثیر می‌گذارد. (فرانسیس تیبالدز، ۱۹۹۲: ۱)، عرصه‌ی عمومی را چنین می‌داند "تمام بخش‌های بافت شهری که عموم مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند. بدین ترتیب، خیابان‌ها، پارک‌ها و میدانی شهرک یا شهر، به ساختمان‌هایی که محصورشان می‌کنند و محدوده‌شان را مشخص می‌کنند، گسترش می‌یابد." در طول تاریخ فضاهای شهر در نقاط مختلف برای شهرنشینان به مثابه‌ی محل ملاقات عمل کرده است. مردم یکدیگر را ملاقات می‌کردند و شهر محل ملاقات بوده است (گل، ۱۳۹۲). فضاهایی که از نظر اجتماعی فعال بوده و امکان ار چهره به چهره انسانی، گفت و شنود، گپ زدن، حس دیدن و دیده شدن را فراهم می‌کرده است. خیابان شهری تجلی‌گاه حیات مدنی شهر و محل وقوع رویدادها و وقایع و فعالیت‌های اجتماعی شهروندان در زندگی و حیات شهری است (خادمی و همکاران، ۱۳۸۹). جین جیکوبز^۷ روزنامه‌نگار و صاحب‌نظر برجسته‌ی مسائل شهری در کتاب مرگ و حیات شهرهای بزرگ آمریکایی بر نقش خیابان در فضاهای عمومی شهری و ایجاد تعاملات اجتماعی تأکید می‌نماید. به باور او آنچه از یک شهر بیشتر به ذهن می‌ماند فضاهای عمومی شهر به‌ویژه خیابان‌ها و پیاده‌روهای آن می‌باشند. جیکوبز اشاره می‌کند که افزایش نشست و برخاست و امنیت پیاده‌رو تأثیر وارونه‌ای بر جدایی و تبعیض نژادی دارد (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۱۳۵).

خیابان یک قرارگاه رفتاری: خیابان یک قرارگاه رفتاری است زیرا در فواصل زمانی مشخص الگوهای ثابت رفتاری در آن مشاهده می‌شود. قرارگاه رفتاری و یا یک «مکان _ رفتار» عنصری تحلیل‌کننده برای تحلیل محیط است که برای تشریح کارکردهای اصلی فضاهای معماری و طراحی شهری به کار گرفته می‌شود. این مفهوم، برای اولین بار به وسیله‌ی راجر بارکر^۸ و همکارانش برای تجزیه و تحلیل محیط اجتماعی، روانشناختی کالبدی کودکان ابداع شد. عناصر تشکیل دهنده‌ی یک قرارگاه رفتاری به گفته‌ی بارکر عبارت است از: (۱) فعالیت‌های مستمر و پایدار در یک مکان و یا الگوی پایدار یک رفتار، (۲) قلمرو و یا آرایش سه بعدی محیط یک مکان _ رفتار، (۳) ساختار محیط یک مکان _ رفتار که حاصل همزیستی بین دو عنصر نخست و دوم است و (۴) وجود یک دوره‌ی زمانی.

یک قرارگاه رفتاری یک واحد کوچک اجتماعی است که از تلفیق پایدار یک فعالیت و یک مکان به گونه‌ای حاصل می‌آید تا در فرآیندی منظم بتواند عملکردهای ضروری آن محیط رفتاری را برآورده سازد. بارکر معتقد است یک قرارگاه رفتاری به مجموعه‌ی ثابتی از فعالیت و مکان گفته می‌شود که یک فعالیت تکراری یا یک الگوی ثابت رفتاری در آن اتفاق بیفتند، طرحی خاص از محیط را دارا باشد و ارتباط مناسبی بین فعالیت تکراری و محیط برقرار نماید که در یک دوره زمانی معین انجام گیرد. یک قرارگاه رفتاری مانند خیابان، شخص را قادر می‌سازد تا به مجموعه‌ای از علائق خود دست یابد. این علائق برای افراد گوناگون می‌تواند بسیار متفاوت باشد. بیرونی و ملالت فضا، اغلب به علت کمبود

انواع الگوهای ثابت رفتاری در محیط است. فضاهای سنتی در مقایسه با فضاهای مدرن کمتر با این نقیصه روبرو بوده‌اند (امین‌زاده و افشار، ۱۳۸۲: ۴۷). به عبارتی اگر در یک بستر رفتاری مشخص، در زمان‌های مختلف الگوهای رفتاری دائمی و متفاوتی بروز نمایند، آن محیط به‌مانند قرارگاهی رفتاری عمل می‌کند (Lang, 1987: 128). روابط اجتماعی و معاشرت عمومی مردم در قرارگاه‌های رفتاری عمومی صورت می‌گیرد. آنان جذب قرارگاهی می‌شوند که توانایی و میل به سازگاری با الگوهای ثابت رفتاری که در آنجا روی می‌دهد را داشته باشند. نکته مهم در نیاز به ایجاد هماهنگی، قابلیت انطباق و سازگاری بین یک الگوی رفتاری با محیط فیزیکی آن است که رفتار در آن به وقوع می‌پیوندد. این ویژگی سبب می‌شود تا برخی مکان‌ها در ارتباط با برخی الگوهای رفتاری مناسب‌تر بوده و دارای قابلیت بیشتری باشند.

چارچوب مفهومی پژوهش

مؤلفه‌های کیفیت محیطی: در مورد کیفیت تعامل انسان با محیط، سه نظریه‌ی روانشناختی مطرح شده که شامل نظریه‌ی «تعیین‌کنندگی محیطی»، نظریه‌ی «مکان‌دهندگی محیطی» و نظریه‌ی «احتمال‌دهندگی محیطی» می‌باشند (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۰). دیدگاه تعیین‌کنندگی محیطی بر آن است که تغییر در ماهیت محیط‌های جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی و محیط ساخته شده‌ی طبیعی یا مصنوع می‌تواند به تغییر در ادراک و رفتار انسانی منجر شود و انسان تسلیم شرایط محیطی است. در حالی که نظریه‌ی امکان‌دهندگی محیطی بر آن است که محیط مجموعه‌ای از قابلیت‌های بالقوه برای برخی رفتارها را فراهم می‌سازد و انسان در مقابل محیط صددرصد تسلیم نیست و از انتخاب نسبی برخوردار است. البته قابلیت محیط الزاماً به رفتاری خاص منجر نمی‌شود، اما اگر قابلیت در محیط وجود نداشته باشد، قطعاً رفتار محقق نمی‌شود. در این نظریه، محیط امکان و یا محدودیت فراهم می‌سازد و رفتار بر اساس مسائل فرهنگی شکل می‌گیرد (خطیبی، ۱۳۹۲: ۶۷). اما از دیدگاه احتمال‌دهندگی محیطی، محیط تنها قادر است زمینه و احتمال رویداد رفتاری یا ادراکی خای را فراهم نماید و قادر به تعیین قطعی رفتار نیست و بنابراین انسان در انتخاب شرایط محیطی آزاد است. در این نظریه، محیط به دلایل شرایط کالبدی خاص احتمال بروز برخی رفتارها را افزایش می‌دهد، به عبارت دیگر محیط شرایطی ایجاد می‌کند که احتمال بروز برخی رفتارها را نسبت به برخی دیگر افزایش می‌دهد. در اینجا بحث گوناگونی و حق انتخاب پیش می‌آید (عباس زادگان، ۱۳۸۴: ۸۱).

گلکار (۱۳۸۰: ۳۸) معتقد است که کیفیت طراحی شهری را می‌توان به عنوان برآیند سه نیروی (مؤلفه) کیفیت عملکردی، کیفیت تجربی - زیباشناختی و کیفیت زیست محیطی شهرها در نظر گرفت. مؤلفه‌ی «عملکردی» از یک سو در برگیرنده‌ی تأمین حرکت و دسترسی سهل و مناسب پیاده‌ها و سواره‌ها به مراکز جاذب شهری است و از سوی دیگر، در برگیرنده عملکردهای دیگری همچون تفریح غیرفعال، تماشای مردم و مراسم گوناگون نیز بوده تا ضامن سرزندگی و غنای تجربه‌ی فضایی شهر گردند. مؤلفه‌ی «تجربی - زیباشناختی» با دریافت‌های ادراکی، شناختی و ترجیحات محیطی افراد در قبال فضاهای شهری سروکار دارد. و در نهایت، مؤلفه‌ی «زیست محیطی» در بُعد خرد آن در برگیرنده‌ی مقولاتی همچون تنظیم اقلیم خرد فضاهای شهری است و در بُعد کلان دغدغه‌ی پایداری زیست محیطی شهری را دارد.

ارتباط بین کیفیت محیطی و الگوهای رفتاری: از الگوهای گوناگونی برای بررسی محیط و رفتار انسان‌ها استفاده شده است. الگوی رفتاری، انسان را موجودی رفتار محور قلمداد نموده است. این رویکرد کنش‌گرانه بر وابستگی‌های محیطی به مثابه‌ی عوامل تعیین‌کننده‌ی رفتار تأکید کرده و تلاش می‌کند آن‌ها را شناسایی و در طراحی لحاظ کند. در الگوی بوم‌شناختی، رفتار و محیط چنان در هم تنیده شده که تفکیک آن‌ها دشوار است. رفتار در بستر محیط تعریف‌پذیر است. طبق این رویکرد، محیط ادامه‌ی هستی و شخصیت افراد به شمار می‌رود. در واقع افراد عامل تغییر محیط هستند و نه پذیرنده‌ی صرف تأثیرات محیطی (خطیبی، ۱۳۹۲: ۶۷). این رویکرد رابطه‌ی انسان را با محیط خود پویا و دائم در حال تغییر می‌داند. طبق این رویکرد، رابطه‌ی انسان با محیط در سطوح گوناگون برقرار می‌شود، زیرا تأکید بیش از حد بر یک سطح، فرد را از یک کیفیت نظام‌مند رابطه‌ی رفتار و محیط غافل می‌کند. این رویکرد قابلیت پیوند دادن رویکرد مکان‌محور طراح را با رویکرد فرآیند‌محور پژوهشگر دارد (آلمن، ۱۳۸۲: ۹۷). الگوهای رفتاری ناشی از فرهنگ، اعتقادات، عادات، محیط زندگی، قوانین حاکم بر جامعه و خصوصیات فردی است و هر کدام از این شاخصه‌ها به تنهایی یا به همراه سایر عوامل، رفتارهای متفاوت افراد را توجیه می‌کند. در هر حال الگوهای متفاوت رفتاری، محیط‌های خاص خود را برای بروز یا کنترل احتیاج دارند.

در محیط‌های شهری مختلف، افراد و گروه‌های متجانس شهروندان بنا به هدفی که دارند، رفتارهای گوناگونی را از خود بروز می‌دهند؛ بنا به نظر چین و بریل، فعالیت هر فرد در فضا تابع الگوی فضایی سیستم فعالیت اوست. سیستم فعالیت در واقع جاری شدن فعالیت در طی زمانی خاص برای رسیدن به هدفی خاص است. در سیستم فعالیت، فرد واحدی از رفتار را خود بروز می‌دهد که اصطلاحاً به عنوان یک اپسود در مکان از خاص شناخته می‌شود. بر این اساس دیوید هاویلانه اصطلاح «فضای فعالیت» را مطرح می‌سازد و همان‌طور که پیشتر اشاره شد،

راجر بارکر اصطلاح «قرارگاه رفتاری» را معرفی می‌کند. بارکر الگوهای رفتاری را به شکلی مرتبط با مکان کالبدی همان رفتار توضیح می‌دهد. بارکر از طریق مشاهده رفتار مردم در خارج از آزمایشگاه و در محیط واقعی شهر، قرارگاه‌های رفتاری محیط مصنوع از یک ساختمان گرفته تا یک شهر را علاوه بر اهداف زیبایی‌شناسانه، به منظور تأمین محیط رفتاری افراد دینفع در محیط (فضای فعالیت یا قرارگاه رفتاری) مورد توجه قرار می‌دهد. بر اساس نظریه‌ی بارکر، قرارگاه رفتاری به فضایی اطلاق می‌شود که با دو مجموعه عناصر ارتباط دارد: عناصر روانشناسی و عناصر غیر روانشناسی. عنصر روانشناسی از نظر وی به شکل خاصی از رفتار اشاره می‌کند و عنصر غیر روانشناسی شامل اشیای مادی است که بروز رفتارهای خاصی را تسهیل می‌کند. مشاهده شده که احتمال بروز رفتاری خاص در یک قرارگاه رفتاری مشخص بیش از احتمال بروز رفتاری دیگر است. چنین احتمال رفتاری به طور مستقیم به درک ما از هویت مکان ارتباط پیدا می‌کند (عباس‌زادگان، ۱۳۸۶). از طرفی بارکر چنین بیان می‌دارد: «قرارگاه رفتاری دارای دو دسته ویژگی ضروری ساختاری و پویاست. در بخش ساختاری، یک قرارگاه رفتاری شامل یک یا چند الگوی جاری رفتار و محیط و محیطی احاطه کننده و ارتباط هم‌ساختی با رفتار دارد و در بخش پویا اجزای محیط _ رفتار یک قرارگاه که هم‌ساخت‌ها نامیده می‌شوند، در میان یکدیگر دارای یک درجه وابستگی هستند که این درجه وابستگی از درجه وابستگی آن‌ها با هم‌ساخت‌های قرارگاه‌های رفتاری دیگر بیشتر است» و سپس به بیان هفت شاخص از این تعریف می‌پردازد: الگوی جاری رفتار، الگوی جاری رفتار و محیط، محیط بر الگوی رفتار احاطه دارد، محیط با الگوی رفتار رابطه‌ی هم‌ساختی دارد، اجزای رفتار _ محیط هم‌ساخت‌ها نامیده می‌شوند، هم‌ساخت‌های یک قرارگاه رفتاری معین درجه وابستگی تعیین شده‌ای دارند و هم‌ساخت‌های یک قرارگاه رفتاری معین، نسبت به بخش‌های سایر قرارگاه‌های رفتاری، میزان وابستگی بیشتری با خودشان دارند (Barker, 1968: 94) محیط و رفتار و رابطه‌ی هم‌ساختی آن‌ها به عنوان مهمترین جزء قرارگاه رفتاری و به تبع آن مهمترین جزء محیط ساخته شده چه در بررسی محیط‌های ساخته شده از منظر رفتاری و چه طراحی محیط با رویکرد رفتاری بسیار دارای اهمیت است. با بررسی منابع متعددی که به بررسی محیط‌های ساخته شده با رویکردهای مختلف، از انسان‌شناسانه تا فرهنگی و بومی پرداخته، مشخص می‌شود که توجه به هم‌ساخت‌ها و دیگر اجزای قرارگاه رفتاری در طراحی با هر رویکردی بسیار مهم است. از این روست که بارکر با وجود تفاوت در رضایت‌مندی‌ها ابراز می‌دارد که یک قرارگاه رفتاری فرد را قادر می‌سازد به رضایت‌مندی برسد.

شاخص‌های پیشنهادی محیطی _ رفتاری در راستای موضوع پژوهش: بر اساس مطالعات انجام شده و تحقیقات گسترده‌ی نگارندگان از یک طرف و استناد به نظریات گوناگون صاحب‌نظران داخلی و خارجی از طرف دیگر و شرایط کنونی فضاهای فیزیکی شهری، می‌توان شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر در ارتقای کیفیت محیطی خیابان‌های شهری با تأکید بر نقش رفتار و سازماندهی الگوهای رفتاری در نمونه موردی را به صورت زیر ارائه داد:

عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری: مجموعه‌ی فضایی در قالب کالبد و ساختار، بیشترین تأکید را به ارتباطات فیزیکی و حرکتی به صورت پیاده و سواره دارد، که در واقع این ارتباط فضایی هر یک از عملکردها را سازماندهی می‌کند، بنابراین دسترسی فیزیکی، شناسایی نقاط حرکتی و مکث، شناسایی لبه‌ها، تعیین نقاط و مکان‌های تجمع‌پذیر یا قرارگاه‌های رفتاری و... در کنار عملکرد هر یک از عناصر موجود در فضا می‌تواند کنش و واکنش رفتاری را مورد تأیید قرار دهد. بنابراین در پژوهش حاضر، این شاخص شامل دو زیرشاخص «ارتباطات و دسترسی‌ها» و «کیفیات عینی» می‌باشد.

فعالیت: ساختار خیابان‌های شهری در ارتباط با رفتار، باید در چارچوب فعالیت‌ها و عملکردها، مورد بررسی قرار گیرد. چراکه وجود یا عدم وجود فعالیت‌ها با توجه به عملکرد غالب یک محدوده می‌تواند باعث ایجاد فرصت یا ضعف در فضا شده و در پی آن رفتاری نامتناسب با فضا باعث شکل‌گیری فعالیت‌هایی ناجا شود. در این پژوهش، این شاخص شامل دو زیرشاخص «تنوع فعالیت‌ها» و «تقویت قرارگاه‌های رفتاری _ فعالیتی» می‌باشد.

تعاملات اجتماعی در فضا: در بررسی کیفیت محیطی خیابان‌های شهری در شاخص تعاملات اجتماعی در فضا، تأکید بر پاسخ‌دهی به ارزش‌های اجتماعی می‌باشد. در این ارتباط می‌بایست به شناسایی گروه‌های اجتماعی و ابعاد اجتماعی مورد نیاز پرداخته شده و سطح امنیت مدنظر قرار داده شود. در تحقیق حاضر، این شاخص شامل دو زیرشاخص «سطح امنیت و ارتباطات اجتماعی» و «پیشگیری از رفتارهای ناهنجار» می‌باشد.

زیست بوم: فضای سبز خیابانی در میان فضاهای سبز شهری به عنوان جزء ضروری ولاینفک پیکره‌ی یگانه‌ی شهرها بوده و در متابولیسم آن‌ها نقش اساسی را دارا می‌باشند که کمبود آن‌ها می‌تواند اختلالات جدی در حیات شهرها و به خصوص فضاهای عمومی شهری به وجود آورد. این شاخص شامل دو زیرشاخص «مدیریت پس ماند و زباله‌ها» و «ویژگی‌های زمینه‌گرایی و اکولوژیکی» می‌باشد. در بررسی عوامل مؤثر بر رفتار مردم در حوزه‌ی فضای فیزیکی و خیابان‌های شهری می‌توان گفت که در واقع ارتباط بین عوامل محیطی و رفتاری در شکل‌گیری الگوهای رفتاری، شامل برهم‌کنش عوامل مورد اشاره در بالا است که در چارچوب شاخص‌های رفتاری در محیط قرار دارند. در صورت انطباق این شاخص‌ها می‌توان کیفیت محیطی مورد مطالعه را ارتقا و احترام به فضا را افزایش داد تا الگوهای رفتاری مثبت تقویت شود و سطح کارایی فضا نیز افزایش یابد. در این راستا با بررسی مفاهیم و نتایج حاصل از مبانی نظری در ارتباط با موضوع مورد مطالعه، پژوهش به سمت تعیین یک چارچوب نظری منسجم هدایت می‌شود. بنابر این چارچوب، بر مبنای شاخص‌های عوامل کالبدی _ فیزیکی و ساختاری، فعالیت، تعاملات اجتماعی در فضا و زیست‌بوم دسته‌بندی شده و می‌توان دلایل انجام رفتارهای مطلوب و نامطلوب در فضا را بررسی نمود. چارچوب مفهومی به صورت گویا در تصویر (۲) قابل مشاهده است.

تصویر ۲- چارچوب مفهومی پژوهش

شناسایی قلمروها و الگوهای رفتاری و فعالیت‌های موجود در فاز انتخابی خیابان ولی عصر (عج)

به منظور شناسایی رفتارها و تأثیرات متقابل فضا و رفتار، فعالیت‌های متنوعی که مردم در فضا در قسمت‌های مختلف خیابان انجام می‌دهند، طبق مشاهدات برداشت شده است و سپس با دسته‌بندی این فعالیت‌ها در قالب فعالیت‌های مطلوب و نامطلوب اقدام به تهیه‌ی نقشه‌ی رفتاری برای فضای مورد مطالعه شد. گفتنی است که ملاک طبقه‌بندی فعالیت‌ها در این بخش از پژوهش، میزان رضایت‌مندی بهره‌وران فضا از فعالیت‌های شکل گرفته در آن می‌باشد، که بر اساس پاسخ‌های ایشان به سؤالات پرسشنامه و همچنین مصاحبه‌های نگارندگان با افراد در فاز منتخب از خیابان ولی عصر (عج) تهران بوده است. برخی از بارزترین این فعالیت‌ها عبارتند از: نشستن مردم در گشایش فضایی یا نیمکت‌ها، پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری، خوردن و آشامیدن، کشیدن سیگار، و... همچنین نوع فعالیت نیز که شامل فعالیت‌های ضروری، انتخابی و اجتماعی می‌باشد قابل تشخیص است تا میزان کیفیت محیط نیز از این طریق شناخته شود. این فعالیت‌ها و رفتارها در تمامی قسمت‌های خیابان مشاهده شده و در نهایت نقشه‌ی الگوهای رفتاری که در زیر آمده، به صورت تصویری ارائه شده است.

تصویر ۳- نقشه قلمروها و الگوهای رفتاری در خیابان ولی عصر (عج)

یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی مناسب، داده‌های جمع‌آوری شده مورد تحلیل قرار می‌گیرند. برای این منظور با استفاده از دسته‌بندی افرادی که به پرسشنامه پاسخ داده‌اند، براساس اطلاعات جمعیت شناختی از قبیل جنسیت، سن، میزان تحصیلات و ... به تحلیل سوالات و فرضیه‌های پژوهش، پرداخته شده است. در طراحی سئولات پرسشنامه سعی شده که سئولات در چهار بخش به دست آمده در چارچوب مفهومی قرار بگیرند و بدین منظور از مجموع ۴۱ سوال مطرح شده در پرسشنامه، تعداد ۱۰ سوال در زمینه‌ی عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری از قبیل میزان دسترسی به کاربری‌های مورد نیاز در پیرامون خیابان، میزان رضایت از کفپوش‌ها، مسیرهای پیاده، دوچرخه و ... مطرح شد. همچنین تعداد ۸ سوال در زمینه‌ی فعالیت‌های موجود در خیابان از جمله: ایستادن، صحبت کردن، تماشای ویتترین‌ها، نشستن، مکث کردن و ... مورد پرسش قرار گرفت. تعداد ۸ سوال در مورد میزان رضایت افراد از ویژگی‌های مرتبط با زیست‌بوم فضای مورد مطالعه همچون عنصر آب، وضعیت فضای سبز، پاکیزگی و نظافت محیط و آلودگی‌های صوتی و ۱۵ سوال نیز در زمینه‌ی ساختار و چگونگی تعاملات اجتماعی در ساکنان انتخابی خیابان ولی عصر (عج) طراحی شده است. در نهایت با استفاده از نرم افزار SPSS داده‌های کیفی تبدیل به آمار کمی شده است که در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود.

تحلیل یافته‌ها

فرضیه‌ی نخست: به نظر می‌رسد که ابعاد کیفیت محیطی در ارتقای الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری مؤثر است. با توجه به اطلاعات جدول (۴) و نتایج به دست آمده از پرسشنامه، تعداد ۱۰ نفر (۵ درصد) از نمونه‌ی مورد مطالعه، میزان کیفیت محیطی خیابان ولی عصر (عج) را خیلی کم، ۲۲ نفر (۱۱ درصد) کم، ۶۰ نفر (۳۰ درصد) متوسط، ۶۲ نفر (۳۱ درصد) زیاد و ۴۶ نفر (۲۳ درصد) خیلی زیاد بیان کرده‌اند. نتایج آزمون T، میانگین کیفیت محیطی را ۴/۰۶ نشان می‌دهد که بزرگتر از میانگین آماری ۳ است و این تفاوت در سطح یک درصد معنی‌دار شد. بنابراین با ۹۸/۰۱ درصد اطمینان نتیجه می‌گیریم که میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در نمونه مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است. علاوه بر جدول (۴) که به توصیف شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در نمونه مورد مطالعه می‌پردازد، نتایج آزمون فریدمن در جدول (۵) نیز نشان می‌دهد که تعاملات اجتماعی در فضا به بالاترین میانگین رتبه دارای بیشترین تأثیر از بین شاخص‌های دیگر بر کیفیت بخشی محیطی از منظر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه‌ی مورد مطالعه است و شاخص زیست‌بوم با کمترین میانگین رتبه دارای کمترین تأثیر از بین شاخص‌های دیگر بر کیفیت بخشی محیطی از منظر

الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه‌ی مورد مطالعه است؛ بنابراین میزان تأثیر شاخص‌های مؤثر در کیفیت بخشی محیطی از منظر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه‌ی مورد مطالعه به ترتیب اولویت به صورت زیر است:

۱- تعاملات اجتماعی در فضا، ۲- عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری، ۳- فعالیت و ۴- زیست‌بوم. **فرضیه‌ی دوم:** بین میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری به لحاظ متغیرهای جمعیت شناختی (جنس، سن و میزان تحصیلات) تفاوت وجود دارد. نتایج آزمون T برای گروه‌های مستقل در جدول (۶) نشان داد که بین نظر زنان و مردان در مورد میزان تأثیر شاخص‌های عوامل کالبدی - فیزیکی و ساختاری، فعالیت و زیست‌بوم بر مؤثر بودن هر یک از این شاخص‌ها بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه‌ی مورد مطالعه تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، زیرا ($P > 0.05$).

جدول ۴- توصیف میزان شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در سکناس منتخب خیابان ولیعصر (عج) تهران

شاخص‌های مورد مطالعه	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	۸	۴	۱۸	۹	۵۲	۲۶	۷۰	۳۵	۵۲	۲۶
فعالیت	۱۴	۷	۲۰	۱۰	۶۰	۳۰	۶۲	۳۱	۴۴	۲۲
تعاملات اجتماعی در فضا	۸	۴	۲۴	۱۲	۶۲	۳۱	۶۲	۳۱	۴۴	۲۲
زیست بوم	۶	۳	۲۶	۱۳	۶۴	۳۲	۵۸	۲۹	۴۶	۲۳
کیفیت محیطی (میانگین)	۱۰	۵	۲۲	۱۱	۶۰	۳۰	۶۲	۳۱	۴۶	۲۳
T آمار = $۲۳/۱۲$ میانگین = $۴/۰۶$ Sig سطح معنی داری = $۰/۰۰۱$ df = $۹۸/۰۱$ درجه آزادی										

جدول ۵- اولویت‌بندی شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در سکناس منتخب خیابان ولیعصر (عج) تهران با آزمون فریدمن

متغیرها	میانگین رتبه	اولویت	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
تعاملات اجتماعی در فضا	۴/۰۲	۱			
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	۳/۱۲	۲	۵۲/۱۲	۴	۰/۰۰۰
فعالیت	۳/۰۱	۳			
زیست بوم	۲/۲۴	۴			

از طرفی نتایج نشان می‌دهد که در مورد میزان تأثیر شاخص تعاملات اجتماعی در فضا، بین نظر مردان و زنان تفاوت وجود دارد و مردان نسبت به زنان، میزان تأثیر این شاخص را بر کیفیت بخشی محیطی از منظر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه‌ی موردی بیشتر از تأثیر سایر شاخص‌ها می‌دانند.

نتایج آزمون تحلیل واریانس یکطرفه در جدول (۷) نشان داد که بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه مورد مطالعه به لحاظ سن و میزان تحصیلات تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، زیرا ($P > 0.05$)؛ بنابراین نظر، نمونه‌ی مورد مطالعه در گروه‌های سنی مختلف و با تحصیلات مختلف در مورد میزان تأثیر شاخص‌های بیان شده بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری مشابه است.

ارتباط بین شاخص‌ها: ارتباط بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری مورد مطالعه و مسئله‌ی اصلی پژوهش، بر اساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه و آزمون‌های آماری (آزمون همبستگی اسپیرمن) بیان می‌گردد. این آزمون رابطه‌ی بین متغیرها یا همان شاخص‌های مورد مطالعه را بررسی و تحلیل کرده و در نهایت به نتایج مستند می‌رسد.

بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه‌ی مورد مطالعه رابطه‌ی معنی‌دار وجود دارد که این رابطه در جدول زیر بیان شده است. در این جدول T ضریب همبستگی اسپیرمن، Sig سطح معنی‌داری، (*) به معنای در سطح پنج درصد معنی‌دار و (***) به معنای در سطح یک درصد معنی‌دار است.

نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن در جدول (۸) نشان می‌دهد که بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری از نظر نمونه‌ی مورد مطالعه رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار وجود دارد، زیرا $(P < 0.05)$ ، به عبارتی با افزایش کیفیت در شاخص‌های مورد اشاره، کیفیت محیطی فضای خیابان ارتقا می‌یابد و برعکس. همچنین بین شاخص عوامل کالبدی - فیزیکی و ساختاری با شاخص‌های فعالیت و تعاملات اجتماعی رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار اما با شاخص زیست‌بوم رابطه‌ی وجود ندارد. به عبارتی با افزایش کیفیت در عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری، کیفیت شاخص‌های فعالیت و تعاملات اجتماعی در فضا از منظر الگوهای رفتاری ارتقا می‌یابد و برعکس. بین شاخص فعالیت با شاخص تعاملات اجتماعی در فضا رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار وجود دارد، ولی با شاخص زیست‌بوم رابطه‌ی وجود ندارد. به عبارتی با افزایش کیفیت شاخص فعالیت، کیفیت تعاملات اجتماعی در فضا از منظر الگوهای رفتاری ارتقا می‌یابد و برعکس. بین شاخص تعاملات اجتماعی در فضا با شاخص زیست‌بوم رابطه‌ی مثبت و معنی‌دار وجود دارد. به عبارتی با افزایش کیفیت شاخص تعاملات اجتماعی در فضا، کیفیت شاخص زیست‌بوم از منظر الگوهای رفتاری ارتقا می‌یابد و برعکس.

جدول ۶- بررسی میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در سکنس منتخب خیابان ولیعصر (عج) تهران به لحاظ جنسیت با استفاده از آزمون T

متغیر	جنس	میانگین	آماره T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
کیفیت محیطی	مرد	۴/۱۲	۰/۸۱۲	۹۸	۰/۵۴۲
	زن	۴/۱۰			
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	مرد	۴/۲۱	۱/۵۱۷	۹۸	۰/۱۹۳
	زن	۴/۱۸			
شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری	مرد	۴/۰۲	۱/۰۱۰	۹۸	۰/۴۱۲
	زن	۴/۰۸			
تعاملات اجتماعی در فضا	مرد	۴/۵۲	۲/۱۰۵	۹۸	۰/۰۴۱
	زن	۴/۲۰			
زیست‌بوم	مرد	۴/۰۵	۰/۸۲۵	۹۸	۰/۶۱۷
	زن	۴/۱۱			

جدول ۷- بررسی میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در سکنس منتخب خیابان ولیعصر (عج) تهران به لحاظ سن، میزان تحصیلات و شغل با استفاده از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه.

متغیر	آماره F	درجات آزادی	سطح معنی‌داری
کیفیت محیطی	۱/۳۱۵	$df_1=4.01$ و $df_2=94$	۰/۳۷۷
شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری	عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	$df_1=4.01$ و $df_2=94$	۰/۲۲۷
	فعالیت	$df_1=4.01$ و $df_2=94$	۰/۲۶۴
	تعاملات اجتماعی در فضا	$df_1=4.01$ و $df_2=94$	۰/۱۱۹
	زیست‌بوم	۰/۸۱۷	$df_1=4.01$ و $df_2=94$

کیفیت محیطی	df ₁ =4.01 و df ₂ =94	۲/۵۱۱	۰/۰۸۴
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	df ₁ =4.01 و df ₂ =94	۱/۴۲۱	۰/۳۳۱
فعالیت	df ₁ =4.01 و df ₂ =94	۱/۷۲۴	۰/۲۱۴
تعاملات اجتماعی در فضا	df ₁ =4.01 و df ₂ =94	۲/۴۷۶	۰/۰۸۹
زیست‌بوم	df ₁ =4.01 و df ₂ =94	۱/۹۰۷	۰/۱۳۱

شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری

جدول ۸- نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در سکانس منتخب خیابان ولیعصر (عج) تهران

رابطه‌ی متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵
کیفیت محیطی	-				
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	r sig	۰/۶۹۱ **/۰۰۰			
فعالیت	r sig	۰/۶۸۷ **/۰۰۰	۰/۳۱۸ **/۰۰۲		
تعاملات اجتماعی در فضا	r sig	۰/۷۸۹ **/۰۰۰	۰/۴۱۲ **/۰۰۰	۰/۳۸۵ **/۰۰۰	
زیست‌بوم	r sig	۰/۵۵۱ **/۰۰۰	۰/۱۴۳ **/۰۰۰	۰/۲۶۵ **/۰۰۲۷	-

نتیجه‌گیری

رویکرد مورد مطالعه در این پژوهش و کاربرد آن در قالب یک فضای فیزیکی شهری مانند خیابان ولیعصر (عج) تهران، می‌تواند تا حدود زیادی به سایر نمونه‌های مشابه هم تعمیم داده شود. با نگاهی به شرایط محیطی سکانس منتخب می‌توان گفت که این سکانس از خیابان در مقیاس شهری و فراشهری می‌تواند به عنوان یک کانون اصلی تعاملات اجتماعی و رفتاری در کنار جنبه‌های اقتصادی آن در خیابان ولیعصر (عج) تعریف شود. از این رو لزوم توجه به مسائل مرتبط با قلمروها و الگوهای رفتاری کاربران و منطبق کردن آن‌ها از هر حیث با شاخص‌های کیفیت محیطی، امری ضروری به نظر می‌رسد. هدف از این پژوهش این است که با بررسی و تحلیل کیفیت محیطی فضاهای فیزیکی شهری از یک طرف و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان متعدد و متنوع این فضاها از طرف دیگر، نقاط قوت و جنبه‌های بحرانی کیفیت محیطی در خیابان از نظر نمونه‌ی مورد مطالعه شناخته شود تا بر مبنای آن بتوان وضعیت‌های نامطلوب محیطی را از طریق سازماندهی الگوهای رفتاری کاربران بهبود بخشید. در برنامه‌ریزی برای ارتقا و بهبود سطح کیفیت محیطی فضاهای عمومی و در رأس آن فضاهای فیزیکی شهری که محور اصلی پژوهش حاضر است، لازم است نیازها و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان از فضا در نظر گرفته شود. با داشتن چنین دیدگاهی کیفیت بخشی به اینگونه فضاها به موضوعی صرفاً تک بُعدی و متکی بر شاخصه‌های کمی محدود نمی‌شود و از سایر پتانسیل‌های کیفی برای ایجاد یک فضای عمومی پویا، سرزنده و اجتماعی توأم با رفتارهای مطلوب استفاده می‌شود. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که ارتقای کیفیت محیطی و تأثیر مؤلفه‌های آن بر قلمروها و الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری صرفاً مفهومی کمی و تکنیکی نبوده، بلکه با مفاهیم کیفی همچون کیفیت محیط کالبدی، تنوع فضای اجتماعی و تعاملات اجتماعی، فعالیت‌های اجتماعی، وابستگی‌های مکانی و کیفیت محیط‌زیست شهری یا زیست‌بوم نیز در ارتباط است. مؤلفه‌های اثرگذار بر کیفیت محیطی فضاهای عمومی از جمله فضاهای فیزیکی شهری، مانند: خیابان، رابطه‌ی دو سویه با الگوهای رفتاری بهره‌وران از این فضاها دارند. از سویی قرارگاه‌های رفتاری نسبت به الگوهای جاری رفتار یا محیط فیزیکی جبری تر هستند. در نتیجه سازگاری محیط و رفتار، بستگی به میزان شایستگی کاربران حاضر در فضا و ویژگی‌های اندام‌واره‌ای آن‌ها دارد. تحلیل خیابان‌های شهری به مثابه‌ی فضای فیزیکی شهری به عنوان قرارگاه‌های رفتاری، شناخت غنی‌تری را از رفتار انسان، نسبت

به شهود تنها، به دست می‌دهد. چنین تحلیل‌هایی اطلاعاتی را نیز در خصوص تفاوت‌های فردی و گروهی در الگوهای رفتاری فراهم می‌آورد که می‌تواند طراحان را از تصور قالبی که در مورد مردم و فعالیت‌هایی که آن‌ها انجام می‌دهند، رها سازد. بنابراین برنامه‌ریزی و طراحی شهری به هیچ وجه نباید قصد رویارویی و برخورد مستقیم با الگوهای رفتاری حاضران در فضاهای عمومی و کاربران فضاهای فیزیکی شهری و تغییر و یا اصلاح رفتارها را داشته باشد. بلکه باید سعی کند با استفاده از ابزار و وسایل موجود و به کارگیری تکنیک‌های مفید و مؤثر، فضای فیزیکی شهری را به گونه‌ای طراحی نماید که علاوه بر نگاه انسان‌مدارانه به آن، بستر لازم برای ارتقای کیفیت محیطی خیابان‌ها در آینده را بر طبق مقتضیات زمان فراهم سازد.

مطالعات انجام شده بر روی سکانس انتخابی خیابان ولیعصر(عج) تهران نشان می‌دهد، نه تنها اعمال تغییرات سلیقه‌ای به منظور رفع نارسایی‌های موجود در خیابان و استفاده از فعالیت‌های غیرمرتبط با اهداف خیابان، سبب به وجود آمدن ناسازگاری بین شاخص‌های مؤثر بر بهبود و ارتقای سطح کیفیت محیطی و الگوهای رفتاری حاضران در آن می‌گردد، بلکه هر قدر فضا نسبت به استفاده‌های مطلوب و عمومی قابلیت و جذابیت بیشتری داشته باشد، نسبت به استفاده‌های نامطلوب یا ناهنجار محدودتر می‌گردد. در پژوهش حاضر، مطالعه‌ی کیفیت محیطی و تأثیر شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن بر الگوهای رفتاری در سکانس انتخابی خیابان ولیعصر(عج) تهران انجام شد و با توجه به نیازهای استفاده‌کنندگان و نیز بررسی کمبودهای موجود به منظور تأمین نیاز آن‌ها، پیشنهادهایی به منظور بهبود کمی و کیفی کلیه عملکردها در قالب چهار شاخص بیان شده در پژوهش و در نهایت ایده‌آل کردن خیابان برای استفاده‌ی تمامی گروه‌های حاضر در آن ارائه می‌گردد. با ارائه این راه‌کارها می‌توان به نتایجی مانند ارتقای کیفیت محیط طبیعی، اجتماعی و فرهنگی فضای عمومی، دستیابی به پایداری نسبی در محیط با حضور فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی برآمده از الگوهای رفتاری کاربران و تبدیل خیابان به محیطی پویا و فعال با نگرش عمیق به ارزش‌های آن و نیز تأمین نیازهای بهره‌وران دست یافت.

پیشنهادها

با توجه به تحلیل و ارزیابی‌های انجام گرفته از طریق مطالعات پرسشنامه‌ای و همچنین درک نارسایی‌های موجود در فضای مورد مطالعه از طریق تحلیل نقشه‌ی رفتاری به دست آمده، پیشنهادهای پژوهش را می‌توان در راستای رسیدن به اهداف مورد نظر و پاسخ به سؤال اصلی پژوهش، در دو سطح بیان نمود. این پیشنهادها در سطح نخست در قالب راهبردها و راهکارها و در سطح دوم شامل پیشنهادهای موضوعی _ موضعی می‌باشد (جدول ۹).

<p>اجرای مبلمان شهری در قسمت‌هایی که پتانسیل نشست را داشته ولی به دلیل اینکه محل مطمئنی برای نشستن، صحبت کردن و... در محدوده‌های مشخص شده وجود ندارد فاقد این تجهیزات است. ایجاد گره‌های فعالیتی و اجتماعی در نقاطی که به دلیل ارتباطات کاربران با یکدیگر پرتردد می‌باشد، به منظور سوق دادن استفاده‌کنندگان از خیابان به سمت انجام فعالیت‌های مطلوب.</p>	<p>پیشنهادها در در قالب راهبردها و راهکارها</p>
<p>ایجاد گشایش فضایی با مبلمان مناسب در محدوده اطراف خیابان و میدان راه آهن. توجه به ویژگی‌های زمینه‌گرایی و اکولوژیکی فضای سبز در حاشیه اطراف خیابان، با توجه به نقش درخت کاری در خیابان ولیعصر(عج) تهران.</p>	
<p>تقویت دید در شب، و نور پردازی مناسب جهت ایجاد فضایی با سطح امنیت بیشتر در شب. ایجاد مسیرهای حرکتی و مکان‌های توقف برای تماس مستقیم استفاده‌کنندگان از خیابان با محیط و حداکثر بهره‌وری و تجربه‌ی حسی از چشم‌اندازهای موجود در خیابان.</p>	
<p>تقویت قلمروهای رفتاری با ایجاد تنوع در فعالیت‌های موجود در فضا. طراحی مناسب در محل تقاطع‌ها جهت عبور و مرور عابرین پیاده همراه با حفظ حق سواره.</p>	
<p>امکان عقب‌نشینی مراکز تجاری در فرم ورودی بنا، جهت ایجاد فضای مکث برای تماشای ویتترین مغازه‌ها.</p>	<p>پیشنهادهای موضعی _ موضعی</p>
<p>ایجاد فضاهای مکث با طراحی مناسب لبه‌های خیابانی برای رفتارهایی چون: صحبت کردن، نشستن و ...</p>	

پی‌نوشت

۱. BEHAVIOR MAPPING
۲. Jan Gehl
۳. Necessary Activities
۴. Optional Activities
۵. Social Activities
۶. Jane Jacobs
۷. Roger Barker

فهرست منابع

- آلمن، آ. (۱۳۸۲). محیط و رفتار اجتماعی. ترجمه علی نمازیان. چاپ اول. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- اسملسر، ن. (۱۳۸۱). تئوری رفتار جمعی، ترجمه رضا دژاکام و عماد افروغ. چاپ اول. انتشارات یافته‌های نوین، دواوین.
- افروغ، عماد. (۱۳۷۷). فضا و نابرابری اجتماعی: ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی فضایی و پیامدهای آن. چاپ اول. انتشارات دانشگاه تربیت مدرس. تهران.
- امین‌زاده، ب. و افشار، د. (۱۳۸۲). طراحی و الگوهای رفتاری: پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری. فصلنامه محیط‌شناسی، سال ۲۹، شماره ۳۱.
- بحرینی، ح. و بلوکی، ب. و تقابن، س. (۱۳۸۹). تحلیل مبانی نظری طراحی شهری معاصر اواخر قرن ۱۹ تا دهه هفتم قرن ۲۰ م. جلد اول. چاپ اول. انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- بحرینی، ح. (۱۳۸۲). فرآیند طراحی شهری. چاپ دوم. مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران.
- بحرینی، ح. (۱۳۸۳). تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی. چاپ سوم، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران.
- بهرامی، ب. (۱۳۹۱). سازماندهی فضایی _ اجتماعی فضاهای عمومی اجتماع‌پذیر. نمونه موردی: پارک سنندج، پایان‌نامه دکتری رشته شهرسازی، ۲۲۷ صفحه.
- پاکزاد، ج. (۱۳۸۵). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. چاپ اول. انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
- پاکزاد، ج. و بزرگ، ح. (۱۳۹۱). الفبای روانشناسی محیط برای طراحان. چاپ اول، انتشارات آرمانشهر، تهران.
- پورتوس، د. ج. (۱۳۸۹). زیبایی‌شناسی محیط زیست. ترجمه محمدرضا مثنوی. چاپ اول. انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد. مشهد.
- پورجعفر، م. ر. و تقوایی، ع. ا. و صادقی، ع. ر. (۱۳۸۸). خوانش تأثیر ساماندهی محوره‌های بصری بر ارتقای کیفیت محیط فضاهای عمومی شهری (نمونه موردی: خیابان آزادی تهران). فصلنامه مدیریت شهری. شماره ۲۴. صص ۸۰-۶۵.
- حبیبی، م. (۱۳۸۹). جامعه مدنی و حیات شهری. نشریه هنرهای زیبا. شماره ۷. صص ۳۱-۱.
- خطیبی، م. (۱۳۹۲). تأثیر متقابل الگوهای رفتاری در احیای هویت محیط شهر: مطالعه موردی محدوده ورودی سنندج. نشریه هویت شهر. شماره ۱۳. صص ۷۳-۶۳.
- دژدار، ا. و طلیسچی، غ. ر. و روحی دهکردی، ر. (۱۳۹۱). بازشناسی مفهوم قرارگاه‌های رفتاری مروری بر تعاریف و ویژگی‌های قرارگاه رفتاری با تأکید بر مرور تحلیلی متن شوگن. نشریه هفت حصار. شماره اول. صص ۲۰-۱۳.
- راپاپورت، آ. (۱۳۸۴). معنای محیط ساخته شده. ترجمه فرح حبیب. چاپ اول. انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران).
- رفیعیان، م. و سیفایی، م. (۱۳۸۴). فضای عمومی شهری بازنگری و ارزیابی کیفی. نشریه هنرهای زیبا. شماره ۳۵.
- رفیعیان، م. و خدایی، ز. (۱۳۸۸). بررسی شاخص‌ها و معیارهای مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری. نشریه راهبرد. شماره ۵۳. سال ۱۸. صص ۲۲-۱.
- سعیدنیا، ا. (۱۳۷۹). کتاب سبز راهنمای شهرداری. جلد نهم. سازمان شهرداریها.
- عباس‌زادگان، م. (۱۳۸۴). ابعاد اجتماعی _ روانشناختی فضاهای شهری. مجله بین‌المللی علوم مهندسی. جلد ۱۶. شماره ۱.

- عباس زادگان، م. (۱۳۸۶). آفرینش حس شهروندی با توجه به نیازهای روانشناختی اجتماعی در شهرهای جدید. مجموعه مقالات هویت شهرهای جدید.
- قربانی، ر. (۱۳۸۷). ارزیابی کمبود پارک در مناطق شهری تبریز با استفاده از روش سرانه/ پارک و روش بافرینگ. نشریه علمی پژوهشی صفه. دوره ۱۷. شماره ۴۷. صص ۱۲۰-۱۰۹.
- گلکار، ک. (۱۳۸۰). مؤلفه‌های سازنده کیفیت در طراحی شهری. نشریه علمی پژوهشی صفه. شماره ۳۲. صص ۶۱-۳۸.
- لقایی، ح.، و حسینی، ع.، و فالج فرید، ش. (۱۳۹۰). راهکارهای باز زنده‌سازی و ساماندهی پارک‌های شهری با هدف بهبود کیفیت اکولوژیکی و اجتماعی (مطالعه موردی: پارک شهر واقع در محله سنگلج). نشریه علوم و فنون منابع طبیعی. شماره ۳. صص ۹۹-۱۱۴.
- لنگ، ج. (۱۳۸۶). طراحی شهری. گونه‌شناسی رویه‌ها و طرح‌ها. همراه با بیش از پنجاه مورد خاص. ترجمه سید حسین بحرینی. چاپ اول. انتشارات دانشگاه تهران. تهران.
- لینچ، ک. (۱۳۹۰). تئوری شکل شهر. ترجمه سیدحسین بحرینی. چاپ پنجم. انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- مدنی پور، ع. (۱۳۸۷). طراحی فضای شهری. نگرشی بر فرآیندی اجتماعی و مکانی. ترجمه فرهاد مرتضایی. اسملسرچاپ سوم. انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- مرتضوی، ش. (۱۳۸۰). روانشناسی محیط و کاربرد آن. چاپ اول. مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. تهران.
- Aydin, Dicle. Ter(2008). Outdoor Space Quality: Case study of university Campus Plaza, Arcent, Vol(2) Issue3. pp .203-189.
- Banerjee. T (2001). The Future of public Space: Beyond invented streets and reinvented places, Journal, of American Planning Association (APA), 67(1), pp 9-2.
- Barker, R, G. (1968). Ecological Psychology, Stanford, Ca: Stanford University Press.
- Bounds, M, (2004). Urban Social Theory (City, Self and Society), New York: Oxford University Press.
- Carmona, M, et al, (2003). Public Places- Urban Space: The dimension of urban design, New York, Architectural Press.
- Carr, R. et al, (2007). How Highways and Transportation Professionals Can Help Make Better Places, Streets for People. E.
- Ekici, B, (2004). Perceptions of different socio- economic statusgroups living in Ankara the department of sociology, M. S, Middle East technical university.
- Gehl, Yan, (1987). Life between bulding Translated by J. Koch, New York.
- Lang, John, (1987). Creating Architectural Theory, the Role of the Behavioral Sciences in Environment, VNB, UK, Van Nostrand Reinhold.
- Lynch, Kevin, (1972). The openness of open space Art of environment. Aidan Ellis.
- Whyte, W, (1980). Social Life of Small Urban Space, Consevation Foundation.